

รูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 – 2520
THE FORM AND CONTENT OF SOUTHERN LITERATURES OF PRINTING PERIOD DURING
THE YEARS 1927-1977

พัชลินจ์ จินนุ่น^{*}, วราเมษ วัฒนไชย และ ปรียากรณ์ ชูแก้ว

Phatchalin Jeennoon^{*}, Warames Wattanachai and Pariyakorn chookhaw

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
Programs in Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520 และเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสร้างกับการเสพวรรณกรรมกลุ่มนี้ โดยใช้กลุ่มข้อมูลวรรณกรรมจำนวน 32 เรื่องที่รวบรวมได้บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออก ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ มีรูปแบบและเนื้อหาที่หลากหลาย ด้านรูปแบบคำประพันธ์มีทั้งคำประพันธ์ที่รับมาจากภาคกลาง เช่น กลอนเพลงยาว กลอนสุภาพ และฉันทลักษณ์ต่างๆ และคำประพันธ์ท้องถิ่น เช่น กลอนสี่ กลอนเพลงบอก และกลอนกำพรัด โดยเน้นคำประพันธ์ประเภทกลอนมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านประเพณีการสวดหนังสือและการแสดงหนังตะลุงหรือโนราของศิลปินชาวใต้ สำหรับเนื้อหาพบว่า มี 6 ประเภท ได้แก่ นิราศ คำสอน ศาสนา บันเทิง นิยายประโลมโลกและกลอนโนรา โดยเนื้อหาอิงกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทยภาคใต้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา เกิดจากมีการสร้างกับการเสพกันมากบริเวณนี้ สำหรับปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสร้างกับการเสพ พบว่ามี 2 ปัจจัยหลัก ปัจจัยแรกมาจากคนและสังคมท้องถิ่น ได้แก่ การมีผู้สร้างเป็น “คนใน” ของชุมชน ทั้งพระสงฆ์ ข้าราชการท้องถิ่นและชาวบ้าน การให้ความสัมพันธ์กันทางเครือญาติของคนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา การอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสม การรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการเล่นในท้องถิ่น และบริบทจากสภาพแวดล้อม

^{*} ผู้ประสานงาน: พัทธลินจ์ จินนุ่น

อีเมล: phatchalinj@hotmail.com

ชุมชน ส่วนปัจจัยที่สอง มาจากการรับอิทธิพลจากบริบทสังคมส่วนกลางและวัฒนธรรมตะวันตก ได้แก่ นโยบายการสร้างชาติของรัฐบาล การรับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม และการรับอิทธิพลจากหนังสือวัดเกาะของภาคกลาง

คำสำคัญ: วรรณกรรมภาคใต้, ยุคการพิมพ์, ความหลากหลาย, รูปแบบและเนื้อหา

Abstract

This article aims to study the form and content of southern literatures of printing period during the years 1927-1977, and to analyze factors affecting the process of literature writing and reading by using 32 literatures with collecting in southeast region. The results reveal that the southern literature in the age of printing is in diversity of form and content partly derived from central-Thai literatures namely Klon Se, Klon Pleang Bok, and Klong kam-prat, and particularly emphasized on the form of verse as to facilitate the Southern-Thai artists' "Suad Nangsue" tradition and Nora show. As to the content, they are classified into six categories including didactic, religion, record, fiction and Klon Nora. Those contents are based on the context of southern Thai society, particularly in Songkhla lake basin that the number of literature writing and reading is found there. Additionally, the study found that there are 2 main factors affected the procedure of creating and consuming the literature. The first factor originated from local aspects such as the composers are found to be "insider" including monks, local aristocrats and folks, the emphasize on kinship system of people living around Songkhla Lake Basin, the suitability of literature timing, the impact of local amusements, and the influence of local communities. The second factor originated from the influence of main society and Western culture such as the government's policy of nation building, the exposure to the system of capitalism and consumerism, and the influence of "Wat Koh" books of the central region.

Keywords: the southern literature, in the age of printing, diversity, form and content

บทนำ

วรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ คือ วรรณกรรมที่พิมพ์ด้วยหมึกพิมพ์เหมือนอย่างหนังสือปัจจุบัน โดยพิมพ์ด้วยกระดาษที่ใช้ในกระบวนการพิมพ์ เย็บเป็นรูปเล่มขนาด 16 หน้ายก วรรณกรรมกลุ่มนี้แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง แต่พิมพ์เรียงบรรทัดแบบพิมพ์ร้อยแก้ว มีการสร้างและการเสพอย่างแพร่หลายในภาคใต้ ช่วง พ.ศ. 2470 - 2520 พบมากบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากการสำรวจงานวิจัยพบว่างานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520 ส่วนใหญ่นับศึกษาประเด็นภาพสะท้อนด้านเศรษฐกิจสังคม และมุ่งศึกษาวรรณกรรมประเภทใดประเภทหนึ่ง ดังวินัย สุกใส (2547) วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทร้อยกรองในยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2472 - 2503)” ผลการศึกษาทำให้ทราบถึงกระบวนการสร้างเสพวรรณกรรมที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยวรรณกรรมประเภทนิทานประโลมโลกและวรรณกรรมคำสอนได้รับความนิยมมากกว่าผลงานประเภทอื่น ๆ วรรณกรรมที่แต่งในช่วงนี้สะท้อนให้เห็นความพยายามของรัฐที่เข้าไปควบคุมปัจจัยการผลิต และผลผลิตของชุมชน ในขณะที่พีเชษฐ แสงทอง (2545) วิจัยวรรณกรรมภาคใต้ประเภทนิราศ ตั้งแต่ พ.ศ. 2420 - 2510 ผลการศึกษาพบว่าวรรณกรรมนิราศสะท้อนภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชาวนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ในระดับที่น่าพึงพอใจ ในด้านเศรษฐกิจ การที่ชาวนาด้านทิศตะวันออกอพยพเพราะปัญหาน้ำจืดในระยะแรกๆ และปัญหาขาดแคลนที่ดินในเวลาต่อมา ทำให้เกิดการขยายตัวของชุมชนจากทิศตะวันออกสู่ตะวันตกและทิศเหนือ การเติบโตของชุมชนชาวนากระตุ้นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกขึ้น เปิดโอกาสให้ชาวนาสงสัยเรื่องการค้ามากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบด้านการศึกษา หรือการประกอบอาชีพเชิงซ้อนอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องของเงิน ชาวนาคิดต่างจากชาวจีนที่มองว่าการค้าขายเป็นเพียงการทำมาหากิน จึงไม่มีการสะสมเงินเพื่อขยายการลงทุนเหมือนชาวจีน ไม่มีการขยายกำลังการผลิต การทำนาเป็นเพียงหลักประกันความมั่นคงทางด้านอาหาร การทำนาจึงเน้นคุณค่ามากกว่ามูลค่า สังเกตได้จากพิธีกรรมข้าวที่เปลี่ยนแปลงน้อย ส่วนพัชลิน จินนุ่น (2555)

ศึกษาลักษณะเด่นและบทบาททางสังคมของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ผลการศึกษาทำให้เห็นลักษณะเด่นด้านรูปลักษณ์ รูปแบบ เนื้อหาคำสอน ตลอดจนกลวิธีการสอนที่แตกต่างจากวรรณกรรมภาคใต้ในอดีต รวมทั้งยังเห็นบทบาททางสังคมของวรรณกรรมที่เด่นชัด ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ยังไม่มีการศึกษาภาพรวมของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ ซึ่งมีความหลากหลายทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหา ส่วนใหญ่นักวิชาการมุ่งศึกษาวรรณกรรมประเภทใดประเภทหนึ่ง ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาประเด็นนี้เพื่อเป็นการขยายขอบเขตวรรณกรรมภาคใต้ให้กว้างขวางขึ้น และช่วยสืบทอดวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ต่อไปด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสร้างกับการเสพวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520 ของชาวลใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ และปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสร้างกับการเสพวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ นำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

วรรณกรรมที่นำมาศึกษา ผู้วิจัยรวบรวมได้จำนวน 32 เรื่อง (เท่าที่พบในขณะทำวิจัย) เมื่อสำรวจ พ.ศ. ที่แต่งพบว่าอยู่ในช่วง พ.ศ.2470-2520 ได้แก่ 1.) นิทานสาธกเบญจจะสีลคำกลอนเพลงกะบอก ของพระเลื่อม สุวณโณ พ.ศ. 2476 2.) นิราศขึ้น (นิราศเรือนจำ) ของนายชื่น ชูสกุล พ.ศ. 2475-2478 3.) โทษผิดกามาคำฉันท์ ของคม ภริมาภรณ์ พ.ศ. 2479 4.) ประสิทธิพรกลอน ของดำเนรี บุญรัตเศรณี พ.ศ. 2481 5.) ประวัตติพระพุทธรไสยาศน์ ของขุนมนตรีบริรักษ์ (พ.ศิริธร) พ.ศ. 2483 6.) สุภาชิตสอนชูชายโสธ ของหนูฟอง จันทภาโส พ.ศ. 2492 7.) คติคำกลอนเตือนเพื่อน ของท้ามกับคล้าย พ.ศ. 2495 8.) มงคลประชากราษฎร์ ของแดง ประพันธ์บัณฑิต พ.ศ. 2494 - 95 9.) คำกลอนสอนใจคนจน ของท้าม กับคล้าย พ.ศ. 2496 10.) นิราศพรม ของพรม พ.ศ. 2496 11.) นิราศไปจังหวัดตรัง คลึง สุขะปณณพันธ์ พ.ศ. 2496 12.) นิราศพระธาตุนคร ของขุนจำเรียว (กำนันหนู) พ.ศ.

2497 13.) ประวัติการณ์เดือนไทย ของจันทร์ เชิดชู พ.ศ. 2497 14.) รักที่แสนเศร้า เรื่องนางปญญากร ของรัตนชัย เตละกุล พ.ศ. 2497 15.) คำกลอนสอนใจ ของทอง นวลศรี พ.ศ. 2497- 98 16.) คำกลอนมโนห์ราขึ้นมา ของนายดัด วิเศษมาก พ.ศ. 2498 17.) สองกุมารคำกลอน มหาชาติ กัณฑ์ที่ 8 ภิกษุธรรมวาที (จ่าย) น.ธ. เอก พ.ศ. 2499 18.) พระพุทธทำนาคำกลอน ของพระถาวร ราชไพฑูรย์ พ.ศ. 2500 19.) องค์กรีมาลเพลงฤทธิ์ ของคล้ายศรีพจน์ พ.ศ. 2500 20.) พระมาลัยคำกลอน ของพระพยอม ศีลสัโร ไม่ระบุพ.ศ. 21.) เมืองสิต (ขุนแก้ว) หะมะเว ของสละมอ วงศ์สอาด และนายจิ เสมอมาต พ.ศ. 2503 22.) หนามรัก ของ จ. ศรีอักษรกุล พ.ศ. 2504 23.) ศีลห้าภาสิต ของอินทร์ ทองใหญ่ พ.ศ. 2504 24.) นิราศไปวัดเขาพง ของ ฟ. โกวิท พ.ศ. 2504 25.) นิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช ของ ส. ย่องหลี ป. ดอนรูป พ.ศ. 2504 26.) นิราศสงขลาคราวไปอบรมวิชาหัตถศึกษา ของ จ. ศรีอักษรกุล พ.ศ. 2505 27.) คำกลอนการขุดพระ ของควน สราญรมย์ พ.ศ. 2505 28.) วาตภัยคำกลอน ของพระครูศิลาจารโกวิท พ.ศ.2506 29.) ฆาตกรรมคำกลอน ของส. พยอมไพร พ.ศ.2512 30.) มาตุภูมิที่ซึ้งรัก ของเวียงศักดิ์ เพชรน้อย พ.ศ.2514 31.) หนังสือประวัติคำกลอนของวัดใหม่ท่านางพรหม ของวัน เมืองสง พ.ศ.2515 และ 32.) ลานอโศกของกามนิต ของจ.ส.ต.เปลื้อง นาควนิช พ.ศ. 2515

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ ผู้วิจัยอาศัยแนวคิดการศึกษารูปแบบและการจัดประเภทเนื้อหาของวรรณกรรมจากนักวิชาการต่าง ๆ และอาศัยเอกสารความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้ประกอบการวิเคราะห์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยรวบรวมวรรณกรรมตามสถานศึกษา วัด โรงพิมพ์ และบ้านเรือนชาวบ้านภาคใต้ พื้นที่ที่พบบ่อย คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และสุราษฎร์ธานี ผู้แต่งส่วนใหญ่อาศัยบริเวณดังกล่าว พื้นที่ที่พบบ่อย คือ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งอาจพิสูจน์ให้เห็นการสร้างและการเสพวรรณกรรมในบริเวณนี้กันอย่างแพร่หลาย ผู้วิจัยจึงมุ่งรวบรวมวรรณกรรมในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันออกเป็นสำคัญ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษารูปแบบและเนื้อหาวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์สังเคราะห์ และตีความจากตัวบทเป็นสำคัญ ทั้งจะอาศัยความรู้เกี่ยวกับบริบทพื้นที่ภาคใต้ฝั่งตะวันออก โดยเฉพาะพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาประกอบการวิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ

สรุปผลการวิจัย

1. รูปแบบของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520

รูปแบบ คือ ประเภทของวรรณคดีที่จำแนกแตกต่างกันไป ครอบคลุมถึงรูปแบบคำประพันธ์และภาษาที่ใช้ รูปแบบมีไว้เพื่อเป็นวิธีการสำหรับแสดงเนื้อหา การทราบรูปแบบช่วยให้ผู้อ่านเห็นขอบข่ายและพัฒนาการของงาน ทั้งช่วยให้ทราบว่าจะหวังและอ่านงานประพันธ์นั้นๆ เพื่ออะไร (Peck & Coyle, 2002) สำหรับการศึกษารูปแบบของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ ผู้วิจัยมุ่งศึกษารูปแบบคำประพันธ์ เพราะพบว่ามีลักษณะที่แปลกแตกต่างไปจากวรรณกรรมภาคใต้สมัยโบราณอย่างเห็นเด่นชัด ผู้แต่งใช้รูปแบบของร้อยกรองทั้งหมด มักสอดแทรกภาษาไทยถิ่นใต้เพื่อให้ผู้อ่านออกเสียงเป็นทำนองท้องถิ่นได้ ซึ่งพบว่าวรรณกรรมภาคใต้กลุ่มนี้มีรูปแบบคำประพันธ์ที่หลากหลาย ได้แก่ 1) รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงยาว ส่วนใหญ่แต่งเป็นนิราศ เช่น นิราศไปวัดเขาพัง นิราศพรมนิราศไปจังหวัดตรัง นิราศพระธาตุนคร และนิราศขึ้น โดยใช้คำในแต่ละวรรคประมาณ 7 - 9 คำ และเน้นแต่งตามแบบแผนฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวสุนทรภู่ คือ นิยมให้มีสัมผัสในเป็นคู่ๆ ทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ เพียงแต่การใช้คำอาจไม่สละสลวยเท่า 2) รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอนสุภาพ ได้แก่ เรื่องรักที่แสนเศร้า เรื่องนางปญจาราวาตภัยคำกลอน พระพุทธทำนายคำกลอน มาตุภูมิที่ซำรัก องค์กรีมาลแผลงฤทธิ์ สองกุมารคำกลอน เมืองสิต (ขุนแก้ว) แหมะเว คำกลอนสอนใจคนจน คติคำกลอนเตือนเพื่อน สุภาชิตสอนชูชายโสด คำกลอนสอนใจ และประสิทธิพรกลอน โดยขึ้นต้นด้วยวรรคดับ ส่วนการใช้คำในแต่ละวรรคก็ใช้ประมาณ 7-9 คำและยังคงเน้นการสัมผัสในเหมือนกลอนของสุนทรภู่ 3) รูปแบบคำประพันธ์ประเภทฉันท์ มักเป็นผลงานของผู้ที่ได้รับการศึกษาจากเมืองหลวง เช่น คม ภิรมยาภรณ์ แต่งเรื่องโทษผิดกาเมคำฉันท์ หรือขุนมนตริบริรักษ์ แต่งเรื่องประวัติพระพุทธไสยาสน์ 4) รูปแบบคำประพันธ์ประเภทผสม มักแต่งโดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ชนิดต่างๆ ตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไป เช่น แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนผสมกับกาพย์ กลอนผสม

กับโคลง ดังเรื่องลานอโศกของกามนิตที่แต่งด้วยโคลงผสมกับกลอน โดยเริ่มต้นด้วยโคลงตามด้วยกลอนสุภาพ ปิดท้ายด้วยกลอนหก และ 5) รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอนท้องถิ่น มีทั้งแต่งโดยใช้กลอนสี่ กลอนเพลงบอกและกลอนคำพริตโนรา เช่น นิทานสาธกเบ็ญจะศีลคำกลอนเพลงกะบอก และคำกลอนมโนห์ราขี้เมา

2. เนื้อหาของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2542) กล่าวถึงประเภทของเนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ว่ามีทั้งกฎหมาย ศาสนา ตำนาน ตำรา ความเชื่อ คำสอน นิทานประโลมโลก นิทานชาดก ประวัติ และเบ็ดเตล็ด ส่วนวิมล คำศรี (2555) แบ่งประเภทของเนื้อหาของวรรณกรรมสิ่งพิมพ์จังหวัดนครศรีธรรมราชว่ามีทั้งนิทานคติธรรม นิทานประโลมโลก ศาสนา และคำสอน ตำรายา วิชากายภักกลอน ประวัติสถานที่ บุคคล และบันทึกเหตุการณ์ เมื่อศึกษาประเภทของเนื้อหาวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พบว่ามีดังนี้

2.1 เนื้อหาประเภทนิราศ สุภาพร พลายเล็ก (2541) กล่าวถึง ลักษณะของนิราศ ดังนี้ 1) หนังสือที่แต่งขึ้น เพื่อพรรณนาความรักความอาลัยของตนที่มีต่อนางอันเป็นที่รัก อันเนื่องมาจากการเดินทางพลัดพรากจากกัน 2) หนังสือที่กล่าวถึงความรักความอาลัยที่เกิดจากการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก หรือการไฝหานางอันเป็นที่รักโดยไม่มีการเดินทาง แต่ใช้การพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักหรือความไฝหานางอันเป็นที่รักเป็นแกนแล้วหมุนเวียนเปลี่ยนกาลเวลาเป็นแนวสำหรับกล่าวถึงนางอันเป็นที่รัก 3) หนังสือที่ผู้แต่งอาศัยเรื่องราวการพลัดพรากของตัวละครเอกในวรรณคดีเก่าเป็นเค้าโครงในการพรรณนาคร่ำครวญถึงความอาลัยรัก และ 4) หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อบันทึกหรือบรรยายสภาพการเดินทางและสิ่งที่ประสบพบเห็นระหว่างการเดินทางหรือหมุนเวียนเปลี่ยนกาลเวลา ตลอดจนสะท้อนทัศนะของกวีที่นึก คิดถึง ทั้งนี้ ไม่เน้นการกล่าวถึงความรู้สึกต่อนางอันเป็นที่รัก

วรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ที่แต่งในลักษณะนิราศ ได้แก่ นิราศพรม นิราศไปจังหวัดตรัง นิราศพระธาตุนคร นิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช นิราศไปวัดเขาพัง นิราศขึ้น และนิราศสงขลาคราวไปอบรมวิชาหัตถศึกษา มีเนื้อหาที่เป็นลักษณะเด่นดังต่อไปนี้

1) เนื้อหาที่เน้นเล่าประสบการณ์ส่วนตัวของกวี ดังเรื่องนิราศไปวัดเขาพัง ผู้แต่งเล่าประสบการณ์ส่วนตัวในขณะที่ไปวัดเขาพังว่าเมื่อเดินทางมาถึงวัดอินทราวาสก็ได้เกิดอุบัติเหตุขึ้น คือ ผู้แต่งลงไปสรงน้ำ แล้วโดนปลาเป่ากัดตัวยวบะเพศ จึงต้องหยุดพักรักษาตัว

ช่วงที่พักรักษาตัวได้รับความทุกข์ทรมานเป็นอย่างมาก จึงแต่งนิราศเรื่องนี้ขึ้นมา ในขณะที่เรื่องนิราศขึ้น ผู้แต่งเล่าประสบการณ์ที่ทำให้ต้องติดคุกและพบกับความยากลำบากในชีวิต

2) เนื้อหาที่เน้นบรรยายสิ่งที่พบเห็น พร้อมทั้งคร่ำครวญถึงนาง ดังปรากฏในเรื่องนิราศไปตรัง ของคลั่ง สุขะปุณณะพันธ์ ผู้แต่งบรรยายถึงสถานที่ที่พบเห็นแล้วนำมาเชื่อมโยงกับนางอันเป็นที่รัก ในขณะที่เรื่องนิราศสงขลา คราวไปอบรมวิชาที่หาดศึกษา ผู้แต่งบรรยายถึงสถานที่ที่พบเห็นแล้วนำมาเชื่อมโยงกับนางอันเป็นที่รักเช่นเดียวกัน

3) เนื้อหาที่เน้นบรรยายสิ่งที่พบเห็น โดยไม่คร่ำครวญถึงนาง ดังเรื่องนิราศพระธาตุนคร ของ ขุนจำเริญ (ก้านหิน) ผู้แต่งบรรยายสิ่งที่พบเห็นระหว่างที่เดินทางไปนมัสการพระธาตุ ตั้งแต่ออกเดินทางจนถึงปลายทางนครศรีธรรมราช โดยกวีได้บรรยายถึงสภาพของบ้านเมืองเป็นสำคัญ ไม่คร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก

4) เนื้อหาที่เน้นคร่ำครวญถึงผู้คนและสถานที่ต่างๆ ดังเรื่องนิราศพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช เน้นการคร่ำครวญถึงผู้คนและสถานที่ต่างๆ เป็นสำคัญ เช่น การรำพึงรำพันถึงพระบรมธาตุที่ถูกพระยานาคขโมยไป การพรรณนาถึงความงามของเกาะลังกา สภาพบ้านเมือง และวิถีของคน และการพรรณนาความรู้สึกที่ต้องจากพระบรมธาตุในตอนจบ

5) เนื้อหาที่เน้นระบายข้อคับข้องใจบางประการ ดังนิราศพรม ผู้แต่งระบายข้อคับข้องใจที่ต้องจากบ้านเกิดเมืองนอน จากญาติมิตร รวมถึงยายที่แก่ชรา ต่อมาก็ระบายข้อคับข้องใจที่มีต่อมิตรว่า บางคนในยามมีเงินก็เข้ามา ครั้นยามยากก็หนีหน้าไป ทั้งยังดูถูก

2.2 เนื้อหาประเภทคำสอน วรรณกรรมประเภทคำสอนเป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแนะนำ สั่งสอนคติธรรมขั้นพื้นฐานให้ผู้อ่านนำไปประพฤติปฏิบัติ บ้างก็แนะนำแนวทางให้ประพฤติปฏิบัติตามค่านิยม ความเชื่อที่ถือว่าเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม บ้างก็มีบทบาทในการปลูกฝังจริยธรรม หรืออบรมระเบียบสังคม และบ้างก็แต่งขึ้นจากการที่ผู้แต่งได้รับความประทับใจจากเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน หรือรับรู้เรื่องราวทั้งในด้านที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ โดยนำสิ่งที่พบเห็นมาสอนใจผู้อ่าน สำหรับเนื้อหาของวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ประเภทคำสอนมีดังต่อไปนี้

1) เนื้อหาที่มุ่งแนะนำวิธีปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทสังคมทุนนิยม ดังปรากฏในเรื่องคำกลอนสอนใจคนจน ผู้แต่งกล่าวถึงสภาพเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ส่งผลให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างคนรวยกับคนจน แม้การคบหาในหมู่เพื่อนก็จะนับญาติเฉพาะคนมีเงิน ผู้แต่งจึงสอนวิธีการปฏิบัติตนของคนจนเพื่อให้อยู่ในสังคมแบบนี้ได้ ในขณะที่เรื่อง

คำกลอนสอนใจ ผู้แต่งสอนให้ชาวบ้านรู้จักปรับตัวในยุคที่ข้าวยากหามาแพง ยุคที่คนให้ความสำคัญกับเงิน เช่น สอนให้ผู้หญิงช่วยสามีทำงาน สอนผู้ชายไม่ให้เอาเปรียบภรรยา นอกจากนั้นก็สอนไม่ให้เป็นโจรผู้ร้าย ให้ระมัดระวังคำพูด ให้หนักเอาเบาสู และไม้อายทำกิน

2) เนื้อหาที่มุ่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติตนตามนโยบายรัฐ นโยบายของรัฐที่สำคัญคือนโยบายการสร้างชาติในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดังเรื่องสุภาชีวิตสอนผู้ชายโสดที่สอนให้ศึกษาแนวทางการปลูกพืชผลจากตัวแทนของรัฐ ชักชวนให้ผู้หญิงโสดรับหาคู่ครอง และไม่หาคู่ครองเป็นชาวต่างชาติ เรื่องประวัติการณ์เดือนไทย ผู้แต่งสอนให้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรือค้าขายตามนโยบายรัฐ และสอนให้ผลิตสินค้าใช้กันเอง

2.3 เนื้อหาประเภทศาสนา พระราชปรียัติ (สฤษดิ์ สิริธโร, 2548) กล่าวว่าวรรณกรรมศาสนาแตกต่างจากวรรณกรรมคำสอนตรงที่มุ่งให้ผู้ศีกษาได้ตระหนักถึงคุณค่าของพุทธธรรมและความสูงส่งของพระพุทธศาสนา และให้คุณค่าการบำเพ็ญทาน มุ่งแสดงหลักธรรมในพระพุทธศาสนาให้เด่นชัดเพื่อโน้มน้าวจิตใจให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น และมุ่งแสดงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและประวัติของพุทธศาสนสถาน ในขณะที่วรรณกรรมคำสอน มีเนื้อหาแนะนำสั่งสอนบุคคลทั่วไปให้ปฏิบัติได้และใช้สั่งสอนคนในกลุ่มของตนเพื่อเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน สำหรับวรรณกรรมภาคใต้ประเภทศาสนามีเนื้อหาดังต่อไปนี้

1) เนื้อหาที่เล่าถึงบุคคลสำคัญในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ การนำประวัติของบุคคลในพระพุทธศาสนาซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ต่างๆ มาแต่งใหม่โดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอน ปรากฏในเรื่ององคุลิมาลแผลงฤทธิ์ ผู้แต่งนำเรื่องราวขององคุลิมาลผู้ซึ่งเป็นพุทธสาวกมาแต่งเป็นนิทานคำกลอน และเรื่องรักที่แสนเศร้า เรื่องนางปฐาจา นำเนื้อหามาจากเรื่องราวของนางปฐาจาราเถรี ทั้ง 2 เรื่องเล่าตรงกับในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2) เนื้อหาที่เล่าถึงคุณธรรมจริยธรรมของตัวละครในชาดกหรืออรรถกถา ดังปรากฏในเรื่องประสิทธิพรกลอน ผู้แต่งนำคุณธรรมจริยธรรมเรื่องความกตัญญูของนกมาสอนผู้อ่าน โดยได้รับอิทธิพลจากเรื่องมหาสุวราชชาดก

3) เนื้อหาที่เล่าถึงเรื่องราวของตัวละครในวรรณคดีพระพุทธศาสนา คือ การที่ผู้แต่งแต่งวรรณกรรมด้วยเหตุที่เกิดความประทับใจตัวละครจากการอ่านวรรณคดีพระพุทธศาสนาของภาคกลาง จึงนำมาแต่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่น ดังเรื่องสองกุมารคำ

กลอน ผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีเรื่องมหาชาติคำหลวง หรือมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์กุมาร ของภาคกลาง ด้วยเหตุที่ประทับใจตัวละครกัณหาและชาลี จึงนำมาแต่งใหม่โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบคำประพันธ์จากคำหลวงเป็นกลอนท้องถื่นเพื่อให้เข้ากับรสนิยมของชาวใต้ เรื่องลานอโศกของกามนิตได้รับอิทธิพลจากเรื่องกามนิตवासिणी แปลโดยเสถียรโกเศศ - นาคะประทีป ด้วยเหตุที่ผู้แต่งประทับใจตัวละครจึงมุ่งพรรณนาความรักที่กามนิตมีต่อवासिणी ที่ลานอโศกเป็นสำคัญ มีการปรับเปลี่ยนจากร้อยแก้วเป็นร้อยกรอง โดยเริ่มต้นด้วยกลอนหก และปิดท้ายด้วยโคลงสี่สุภาพเพื่อให้แปลกแตกต่างจากวรรณกรรมภาคใต้เรื่องอื่นๆ

4) เนื้อหาที่มุ่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ การมุ่งนำเอาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาสอนผู้อ่าน ส่วนใหญ่เป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐาน หลักธรรมที่สำคัญคือศีล 5 โดยผู้แต่งบอกผลดี และบอกผลเสียของผู้ไม่รักษาศีลห้าด้วย ปรากฏในเรื่องนิทานสาธก เบ็ญจะศีลคำกลอนเพลงกะบอก และเรื่องศีลห้าภาษิต เล่มที่ 1

5) เนื้อหาที่มุ่งแสดงความคิดเห็นความเชื่อในพระพุทธศาสนา คือ การนำความคิดเห็นความเชื่อในพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องนรกสวรรค์ อานิสงส์ในการทำบุญทำทานรักษาศีล ความคิดเห็นความเชื่อเรื่องพระศรีอารียเมตไตรย เรื่องผลที่จะเกิดขึ้นเมื่อศาสนาดำเนินมาถึงกึ่งพุทธกาล โดยประเด็นสุดท้ายนี้ปรากฏมากเป็นพิเศษ เช่น เรื่องพระพุทธทำนายคำกลอน ที่แสดงความคิดเห็นความเชื่อเรื่องกึ่งพุทธกาลว่าเมื่อมาถึงประชาชนทั่วโลกจะประสบกับภัยพิบัติต่างๆ แต่หากประพฤติอยู่ในศีลอยู่ในธรรมจะคลาดแคล้วจากความทุกข์ทั้งปวง

2.4 เนื้อหาประเภทบันทึกเรื่องราวต่างๆ มีรายละเอียดดังนี้

1) เนื้อหาที่บันทึกตำนาน สถานที่ คือ การบันทึกตำนานหรือสถานที่ในท้องถิ่นที่มีความสำคัญเพื่อให้คนรุ่นหลังรับรู้ จะได้เกิดความภาคภูมิใจ เช่น เรื่องมาตุภูมินี้ที่ข้ารัก ผู้แต่งบันทึกตำนานของขุนศรีทธา มโนहरา ชาวพัทลุง บรรพบุรุษของลูกหลานโนรา เรื่องประวัติพระพุทธไสยาสน์ ผู้แต่งบันทึกการสร้างพระพุทธไสยาสน์ที่จังหวัดพัทลุง

2) เนื้อหาที่บันทึกวิถีชีวิตชุมชน คือ การบันทึกวิถีชีวิตของคนในชุมชนว่าในขณะนั้น ชาวบ้านกำลังสนใจสิ่งใด หรือประกอบอาชีพใด เช่น เรื่องคำกลอนการขุดพระ ผู้แต่งบันทึกวิถีชีวิตของชาวพัทลุงว่าช่วง พ.ศ. 2504 ชาวบ้านนิยมขุดพระขาย

3) เนื้อหาที่บันทึกภัยธรรมชาติ คือ การบันทึกภัยจากธรรมชาติต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชาวใต้อย่างรุนแรง ดังเรื่องวาทภัยคำกลอน ผู้แต่งบันทึกการเกิดวาทภัยครั้งใหญ่ในภาคใต้เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 25 ตุลาคม 2505 ปีชาล แรม 12 ค่ำเดือน 11

4) เนื้อหาที่บันทึกเชิงอัตชีวประวัติ คือ การบันทึกประวัติของตนเอง รวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับตนให้ผู้อ่านทราบ ดังเรื่องฆาตกรรมคำกลอน บันทึกชีวิตส่วนตัวของนายอ่ำที่ต้องสูญเสียลูกเขยชื่อนายเอี่ยมไป อันเนื่องจากถูกผู้มีอำนาจในพื้นที่คดโกง

2.5 เนื้อหาประเภทนิยายประโลมโลก นิยายประโลมโลกยุคการพิมพ์เป็นเรื่องเล่าที่นำเสนอเหตุการณ์ สถานที่และตัวละครที่มีพฤติกรรมและเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ คล้ายกับนวนิยายสมัยใหม่ แต่แต่งเป็นร้อยกรองขนาดยาว โดยผู้เขียนโน้มน้าวให้ผู้อ่านคล้อยตามว่าเป็นเรื่องจริง มีองค์ประกอบ เช่น แก่นเรื่อง โครงเรื่อง ฉาก ตัวละคร มุมมองและลีลาสำหรับวรรณกรรมภาคใต้ประเภทนิยายประโลมโลก ได้แก่ เมืองสิต (ขุนแก้ว) แหมะเวและหนามรัก มีเนื้อหา 2 ประการ คือ เนื้อหาแนวชิงรักหักสวาท ที่มักจบด้วยโศกนาฏกรรมทั้ง 2 เรื่องเน้นสร้างแนวเรื่องจากบริบทท้องถิ่น ตั้งแต่การสร้างตัวละครที่เป็นคนในท้องถิ่น การสอดแทรกสถานที่ ความเชื่อ ค่านิยม และมักจะเล่าเรื่องเพื่อสอนผู้อ่านด้วย

2.6 เนื้อหาประเภทกลอนโนรา วรรณกรรมประเภทโนราโดยใช้กลอนโนราเป็นหลักเพื่อให้สะดวกต่อการขับร้อง ร่ายรำ รวมถึงการประสมกลมกลืนกับจังหวะของดนตรี ไม่เน้นการเล่นเป็นเรื่อง โดยเลือกบางตอนที่รู้กันดีอยู่แล้วมาแสดง เลือกเอาแต่ตอนที่ต้องใช้ตัวแสดงน้อยๆ ประมาณ 2-3 คน และเน้นการขับบทกลอนแบบโนราให้ได้เนื้อหาตามท้องเรื่องมีเรื่องเดียว คือ คำกลอนมโนห์ราขึ้นมา

3. กระบวนการสร้างกับการเสพวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 – 2520

ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการสร้างกับการเสพวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 – 2520 เป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ กลุ่มผู้สร้าง (ผู้แต่ง รวมถึงเจ้าของโรงพิมพ์) ซึ่งเป็นชาวใต้มุ่งสร้างงานเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้เสพ (ผู้อ่านผู้ฟัง) ที่เป็นชาวใต้ ส่งผลให้วรรณกรรมกลุ่มนี้มีรูปแบบและเนื้อหาที่หลากหลาย ดังรายละเอียด

3.1 ด้านกลุ่มผู้สร้างงาน สามารถจำแนกได้ดังนี้

1) กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทด้านการแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นไม่แตกต่างจากอดีต เช่น พระเลื่อม สุวณโณ พระถาวร ราชไพฑูรย์ พระพอม ศีลสัวโร และพระครู ศีลาจารโกวิท ผลงานของพระสงฆ์มักอิงกับบริบทในพระพุทธศาสนา อาจเพราะมีความเชี่ยวชาญและเหมาะสมกับสถานภาพ มักแต่งโดยใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอน

2) กลุ่มข้าราชการ กลุ่มผู้แต่งที่เป็นข้าราชการมีทั้งที่เป็นครู เจ้าหน้าที่ตำรวจ รวมถึงผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ ได้แก่ คมภิรมยาภรณ์ (ครู) ขุนมนตรีบริรักษ์ (พ.ศิริธร) ดำเนียร

บุญยรัตนเศรณี (ครู จ.ศรีอักษกุล (ครู จ.ส.ต. เป็ลื่อง นาควานิช และขุนจำเริญ (กำนัน หนู) ผลงานของกลุ่มข้าราชการมักอิงกับบริบทในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน นิยมใช้รูปแบบคำประพันธ์ที่หลากหลาย มีทั้งคำประพันธ์ที่แต่งตามกระแสนิยม เช่น กลอน และคำประพันธ์ที่ต้องใช้ทักษะขั้นสูงในการแต่ง เช่น คำประพันธ์ประเภทคำฉันท์

3) กลุ่มชาวบ้านทั่วไป กลุ่มนี้มีเป็นจำนวนมากและมีบทบาทสำคัญในการสร้างงาน ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่ปรากฏ ส่วนใหญ่เป็นผลงานของผู้ชายที่ผ่านการบวชเรียนในพระพุทธศาสนา มีความรู้พอที่จะอ่านออกเขียนได้ ถือว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ คล้าย ศรีพ้ง รัตนชัย เตละกุล ควน สราญรมย์ ส. พะยอมไพร วัน เมืองสง สมะแอ วงศ์อาด และจิ เส็มหมาด ชื่น ชูสกุล คลึง สุขะปณณะพันธุ์ ส. ย่องหลี ป. ดอนรูป หนูฟอง จันทภาโส ท้ามกับคล้าย แดง ประพันธ์บัณฑิต ทอง นวลศรี และอินทร์ ทองหุ่ย ผลงานของกลุ่มนี้มักอิงกับบริบทสังคม เช่น สอดแทรกวิถีชีวิตชาวนาบริเวณที่ตนอาศัยอยู่ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนตามแบบแผนฉันทลักษณ์กลอนสุนทรภู่ เพราะต้องการเอาใจตลาด

3.2 ด้านวัตถุประสงค์ในการสร้างงาน มีดังนี้

1) เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม รวมถึงศีลธรรม นับเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมกลุ่มนี้ โดยไม่ว่าผู้แต่งจะแต่งเป็นวรรณกรรมประเภทใดก็มักสอดแทรกเรื่องด้านนี้ เช่น เรื่องนามรักแต่งในลักษณะนิยาย แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อสอนให้ผู้หญิงรู้จักเลือกคู่ครอง

2) เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับตำนาน สถานที่และบุคคล ดังปรากฏในเรื่องมาตุภูมิที่ข้ารัก เล่าตำนานขุนศรีธธา มโนห์รา ชาวจังหวัดพัทลุง เรื่องนิราศพระธาตุนคร เล่าตำนานการนำพระทันตธาตุของพระพุทธเจ้าไปประดิษฐานที่พระบรมธาตุจังหวัดนครศรีธรรมราช

3) เพื่อระบายความคับข้องใจและเล่าประสบการณ์ความสะเทือนใจส่วนตน ดังปรากฏในเรื่องฆาตกรรมคำกลอน ผู้แต่งระบายความคับข้องใจที่ผู้อื่นกระทำต่อลูกเขยของตน ตอนจบได้แถลงว่าอยากชี้แจงข้อเท็จจริงและขอให้ผู้อ่านให้ความเป็นธรรม

4) เพื่อสะท้อนความคิด ความเชื่อในพระพุทธศาสนา วัตถุประสงค์นี้มีให้เห็นโดยทั่วไป เช่น เรื่องพระพุทธทำนายคำกลอนสะท้อนให้เห็นความคิดความเชื่อด้านนี้อย่างชัดเจน ผู้แต่งเชื่อว่าเมื่อพุทธศาสนาเดินทางมาถึงกึ่งพุทธกาล (พ.ศ. 2500) จะเกิดภัยต่างๆ ขึ้น ผู้แต่งเชื่อว่าหากทำแต่ความดีจะรอดพ้นจากภัยต่าง ๆ และได้พบพระศรีอริยเมตไตรย หรือเรื่องศีลห้าภาษิตเล่ม 1 แสดงความคิดความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องนรก

สวรรณกว่าผู้ที่ทำผิดศีลข้อต่าง ๆ จะตกนรกขุมต่าง ๆ ได้รับความทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัส หากทำดีจะได้ขึ้นสวรรค์ และมาเกิดยังโลกมนุษย์ในสภาพที่สมบูรณ์

5) เพื่อสะท้อนปัญหาในสังคมชนบทภาคใต้ และการเข้ามาของนโยบายการสร้างชาติของรัฐบาล ด้านการสะท้อนปัญหาในสังคมชนบทภาคใต้ ภาพที่ปรากฏอย่างสม่าเสมอ เช่น ภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม ภาพของชาวบ้านที่ประสบปัญหาภัยแล้ง ข้าวยากหามาแพง โจรผู้ร้ายชุกชุม และการเล่นการพนันที่ส่งผลกระทบต่อสังคมวงกว้าง นอกจากนี้ก็ยังสะท้อนบริบทการเมืองสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามที่เน้นการสร้างชาติด้วย ดังการปลูกฝังค่านิยมบางอย่างให้แก่ชาวใต้ตามนโยบายรัฐ เช่น ให้ใส่หมวกสวมรองเท้า ดัดผม ประพฤติตนเป็นแม่พิมพ์และดอกไม้ของชาติ และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

6) เพื่อแสดงความสามารถด้านการประพันธ์ ที่พบมาก คือ การนำวรรณกรรมของภาคกลางมาแต่งเป็นกลอนท้องถื่นเพื่อเอาใจชาวใต้ ดังที่ผู้แต่งเรื่องรักที่แสนเศร้าเรื่องนางปญจารานำชาดกของภาคกลางซึ่งแต่งเป็นร้อยแก้วมาแต่งเป็นร้อยกรองเพื่อลองปัญญา

7) เพื่อแจก หรือคำกำไรและเสริมอาชีพ ในการแต่งเพื่อแจกเป็นการกุศล มักเป็นกลุ่มพระสงฆ์หรือข้าราชการ ส่วนผู้ที่หวังคำกำไรและเสริมอาชีพ มักเป็นชาวบ้าน ดังที่ชาวบ้านกล่าวว่าแต่งเพื่อนำเงินมาเลี้ยงตัว เช่น ทอง นวลศรี และแดง ประพันธ์บัณฑิต

8) เพื่อความบันเทิงเริงรมย์ ในการสร้างงาน ผู้สร้างส่วนหนึ่งสร้างเพื่อให้ผู้อ่านนำไปสวดอ่านยามว่างเว้นจากการทำนา ดังนายทอง นวลศรี กล่าวว่าแต่งเรื่องคำกลอนสอนใจเพื่อใช้สวด ดังนี้ “หนังสือผมเล่มนี้มีแก้งอวด ผู้ใดสวดจำไว้คงได้ผล”

9) เพื่อตอบสนองต่อผู้ไหว้วาน ผู้แต่งส่วนหนึ่งแต่งขึ้นเพราะมีผู้เชื้อเชิญให้แต่ง ซึ่งโดยมากทั้ง 2 ฝ่ายจะรู้จักกันเป็นอย่างดีแล้ว อาจเพราะผู้ไหว้วานเห็นความสามารถด้านการประพันธ์ ดังที่ผู้แต่งเรื่องรักที่แสนเศร้า เรื่องนางปญจาราวาแต่งเพราะนายชัย จันรอดภัย ผู้เป็นมิตรมาเชื้อเชิญให้แต่งวรรณกรรมที่อิงกับบริบทในพระพุทธศาสนา

10) เพื่อกระตุ้นผู้เสพให้ตระหนักในการพัฒนาตนเองและชุมชน วรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์แต่งในช่วงที่สภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตเพื่อขายมากกว่าจ่ายแจกเหมือนแต่ก่อน การออกนโยบายของรัฐที่เน้นการพัฒนาสังคม การที่กระแสวัฒนธรรมเมืองหลวง รวมทั้งกระแสวัฒนธรรมตะวันตกไหลบ่าเข้ามาในสังคมท้องถิ่นอย่างท่วมท้น ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อคนชนบทในวงกว้าง ที่ต้องปรับตัวให้สอดคล้อง

รับกับวัฒนธรรมแบบใหม่ มิเช่นนั้น ก็จะเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา ในการแต่ง ผู้แต่งส่วนหนึ่ง จึงกระตุ้นผู้เสฟให้ตระหนักถึงการปรับตัวเพื่อรองรับกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคมด้วย

3.3 ด้านกลุ่มผู้เสฟงาน จากการวิเคราะห์หัตถ์บรรณาการ ผู้วิจัยพบว่า ผู้สร้างวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์มีกระบวนทัศน์ประสงค์การสร้างงานอย่างชัดเจนว่าเพื่อตอบสนองต่อกลุ่มผู้เสฟที่เป็นชาวบ้านภาคใต้ และมักสร้างขึ้นมาเพื่อให้เอื้อต่อวัฒนธรรมการเล่นในท้องถิ่น เช่น หนังสือตลก มโนห์รา และประเพณีการสวดหนังสือ กล่าวคือผู้สร้างมักสร้างเพื่อให้ชาวบ้านนำไปสวดหนังสือเพื่อความบันเทิงเริงรมย์ในยามที่ว่างเว้นจากการทำนา ทำไร่ หรือนำไปขับหนังเถาเช่นเดียวกับศิลปินพื้นบ้านได้ ดังการแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนโดยมาก เพราะนำไปสวดได้ง่ายและชาวบ้านคุ้นเคยดีอยู่แล้ว นอกจากนี้ การแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกลอนก็ช่วยให้จดจำได้ง่าย เหมาะกับคนที่อ่านหนังสือไม่ออก ดังผู้แต่งเรื่องมาตุภูมิที่ซำรักกล่าวว่าเขียนให้ผู้เสฟที่เป็นชาวใต้ถิ่นท่าแค จังหวัดพัทลุง ในขณะที่ผู้แต่งเรื่องคำกลอนสอนใจ กล่าวว่าแต่งเพื่อให้ผู้เสฟที่เป็นชาวบ้านนำไปสวดหนังสือ

4. ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการสร้างกับการเสฟวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 – 2520

4.1 ปัจจัยจากคนและสังคมท้องถิ่น ดังนี้

1) ผู้สร้างเป็น “คนใน” ของชุมชน คนในที่นี้ คือ คนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นภาคใต้เป็นระยะเวลาานาน แม้ภายหลังได้อพยพโยกย้ายไปอยู่ภาคอื่นก็ตาม โดยคนในเหล่านี้มีประสบการณ์และรับรู้บริบทในสังคมของตนเป็นอย่างดี จึงมักนำเสนอเนื้อหาสาระที่ตนรู้ดีหรือชำนาญให้ผู้อ่าน ซึ่งเป็นชาวใต้ด้วยกันได้รับรู้ร่วมกัน ดังเรื่องคำกลอนสอนใจคนจนที่ผู้แต่งมองว่าการเข้ามาของกิจกรรมรางวัล (ที่สนับสนุนโดยรัฐบาล) มีแต่สร้างความเดือดร้อนมาสู่ชุมชน ดังนี้ “การรางวัลผิงผายไปหลายถ้าน ถูกเล่นงานกำลังรางวัลล้ำเสีย” ชาวบ้านเริ่มสนุกที่ได้เห็นนางรำแต่งตัวล้อแหลม ไม่ได้มองว่าเป็นกิจกรรมคลายเครียดหรือสร้างความบันเทิงเพียงอย่างเดียวอีกต่อไป เช่น “การรางวัลเป็นสุขสนุกแน่ ได้เข้าแค้นางรำต่างปล้ำตัว” แต่ปัญหาที่ตามมา เช่น การทะเลาะวิวาทในครอบครัว บ้างก็ถึงขั้นเลิกร้างกัน เช่น “เริ่มบังเกิดรางวัลผิงกันมาก เมียลำบากเพราะผัวขายมันไร้ผล” ทำให้เห็นว่า การเป็นคน “คนใน” สามารถรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมได้เป็นอย่างดี จึงสามารถแสดงความคิดเห็น นำเสนอทัศนะต่าง ๆ และวิพากษ์วิจารณ์ได้อย่างเต็มที่ โดยภาพสังคมภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมมีทั้งที่น่าชื่นชมยินดี หรือน่าภาคภูมิใจ และถึงขั้น “วิกฤต” การบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ จึงช่วยให้

คนในสังคมได้ตระหนักรู้ และครุ่นคิดใคร่ครวญถึงสภาวะการณ์ที่เป็นอยู่ ทั้งดีและร้าย ส่วนที่ดีก็สืบทอดสานต่อ ส่วนที่ร้ายนำไปสู่การหาแนวทางแก้ไขปัญหากันต่อไป ซึ่งส่วนที่ร้ายนี้ บางครั้งก็สืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐ

2) การเน้นความสัมพันธ์กันทางเครือญาติของคนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา ผู้วิจัยพบว่าวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ที่แต่งช่วง พ.ศ. 2470 - 2520 มีการสร้างเสพกันมากเป็นพิเศษบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา เนื่องจากสังคมบริเวณนี้มีความสัมพันธ์กันทางประวัติศาสตร์ ผ่านวัฒนธรรมกินตอกกันเป็นระยะเวลานาน เมื่อแต่งวรรณกรรม ผู้สร้างจึงคำนึงถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความเป็นคนในพื้นที่เดียวกันนี้มากเป็นพิเศษ เนื้อหาของวรรณกรรมจึงอิงบริเวณนี้มากกว่าบริเวณอื่น ดังปรากฏในส่วนนำของวรรณกรรมที่ผู้แต่งมักกล่าวถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่ของคนลุ่มทะเลสาบ

3) การอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสม การที่วรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์มีการสร้างและเสพกันมากเป็นพิเศษในช่วง พ.ศ. 2470 - 2520 ส่วนหนึ่งเกิดจากการอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะแก่การทำกิจกรรมด้านนอ้อย่างเต็มที่ เพราะมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เกื้อหนุน ทั้งการขยายตัวของโรงพิมพ์จำนวนมาก เช่น โรงพิมพ์สงขลาพานิช จังหวัดสงขลา โรงพิมพ์กระจำภาสิต จังหวัดนครศรีธรรมราช และโรงพิมพ์พัทลุง จังหวัดพัทลุง อีกทั้งการคมนาคมก็สะดวกสบายขึ้น มีทั้งรถไฟ เรือเมล์ และโทรศัพท์ ชาวบ้านทั้งหญิงชายเริ่มมีการศึกษามากขึ้น พอที่จะอ่านออกเขียนได้จากการสนับสนุนด้านการศึกษาของรัฐสมัยปฏิรูปประเทศเป็นต้นมา การอยู่ในช่วงเวลาที่เหมาะสมนี้ จึงมีผลให้คนตื่นตัวสร้างเสพวรรณกรรมกันมาก

4) การรับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการเล่นในท้องถิ่น ช่วง พ.ศ. 2470 -2520 เป็นช่วงที่ชาวใต้จำนวนมากสร้างงานโดยใช้รูปแบบของวรรณกรรมการแสดง เช่น ใช้รูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอนสามห้า กลอนสี่ น่าจะเกิดจากผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการเล่นประเภทหนังตะลุง มโนห์รา เพลงบอก ซึ่งกำลังได้รับความนิยมในสมัยที่แต่ง

5) บริบทจากสภาพแวดล้อมชุมชน การรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ด้านวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมในชุมชน นับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ ดังภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมมักอิงกับวิถีของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม บ้างก็ค้าขาย ชาวนายังอาศัยแรงงานจากวัวควาย และอาศัยธรรมชาติเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการประกอบอาชีพ สภาพชุมชนมีปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องแก้ไข เยียวยา เช่น ปัญหาความยากจน การประสบปัญหาภัยธรรมชาติ และปัญหาจากการเอารัดเอาเปรียบของ

นายทุน ชาวบ้านยังใช้วัดในการประกอบพิธีกรรม และเป็นที่พึ่งพิงทางใจ มีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับวัดจำนวนมาก เช่น การระดมทุนกันสร้างวัด การขนทรายเข้าวัดที่สะท้อนให้เห็นความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้าน ยามว่างของชาวบ้าน คือ ฟังการสวดหนังสือ และดูหนังตะลุง หรือฟังการด้นกลอนของคนในท้องถิ่นท่ามกลางแสงตะเกียง เพราะยังไม่มีเครื่องไฟฟ้าใช้ บริบทเหล่านี้มีผลต่อการนำเสนอเนื้อหาของวรรณกรรมกลุ่มนี้อย่างชัดเจน

4.2 ปัจจัยจากสังคมส่วนกลางและจากวัฒนธรรมตะวันตก ดังนี้

1) อิทธิพลจากการสร้างชาติของรัฐบาล ผู้วิจัยพบว่า วรรณกรรมภาคใต้กลุ่มนี้ มักสอนให้ชาวใต้ปลูกผักสวนครัว การให้ภาพของผู้หญิงที่ทำงานนอกบ้าน คำขายชานาญ รู้จักแต่งกาย การปลูกฝังให้คนในชุมชนประกอบอาชีพพาณิชย์กรรม ใช้ของไทย ต่อต้านชาวจีน ดูแลด้านสุขอนามัย เป็นต้น ซึ่ง ผู้แต่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากนโยบายรัฐนิยมหรือได้รับอิทธิพลจากการสร้างชาติของรัฐบาลที่มีความเข้มข้นในสมัยที่แต่ง โดยมีการเอ่ยนามจอมพล ป. พิบูลสงครามอย่างตรงไปตรงมา มีการพาดพิงถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญ ความเป็นพลเมืองของชาติ คำขวัญของรัฐบาล และความดีของรัฐบาล ซึ่งบริบทเหล่านี้พบโดยทั่วไป

2) อิทธิพลจากระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม ผู้แต่งมักปลูกฝังให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการมีเงินว่าจะสามารถซื้อความสุขให้แก่ตนเองได้ ทั้งปลูกฝังให้ชาวบ้านรู้จักสะสมเครื่องมือเครื่องมือเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ตนเอง บริบทนี้พบในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น คำกลอนสอนใจ ประวัติการณ์เดือนไทย รักที่แสนเศร้า เรื่องนางปญาจารา ผู้แต่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมทุนนิยมและบริโภคนิยมจากเมืองหลวงและจากตะวันตก

3) อิทธิพลจากวัฒนธรรมหนังสือของภาคกลาง วรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์มีรูปแบบขนาด 16 หน้ายก และมีการจัดวางองค์ประกอบต่าง ๆ คล้ายหนังสือวัดเกาะ อาจมีรายละเอียดปลีกย่อยต่างกันบ้าง เช่น สัญลักษณ์ของโรงพิมพ์วัดเกาะ มักปรากฏถัดจากหน้าปกในก่อนที่จะเข้าสู่หน้าเนื้อเรื่อง ส่วนของภาคใต้ปรากฏที่ปกหลัง ส่วนที่เป็นคำอวยพรของหนังสือวัดเกาะมักเป็นคำอวยพรของโรงพิมพ์ ของภาคใต้มักเป็นคำอวยพรของผู้แต่งองค์ประกอบที่เหมือนกันนี้ เกิดจากการรับอิทธิพลจากหนังสือวัดเกาะภาคกลาง

การอภิปรายผล

การศึกษาวรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 - 2520 พบว่า วรรณกรรมกลุ่มนี้มีรูปแบบคำประพันธ์ที่หลากหลาย ทั้งที่แต่งเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอน ฉันท์ คำ

ประพันธ์ประเภทผสมและกลอนท้องถื่น ส่วนเนื้อหาของวรรณกรรมก็มีหลากหลาย ทั้งที่เป็นนิราศ คำสอน ศาสนา บันทึก นิยายประโลมโลกและกลอนโนรา ทั้งนี้ รูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมมักอิงกับบริบทสังคมภาคใต้สมัยที่แต่ง ทั้งมีลักษณะแตกต่างไปจากวรรณกรรมภาคใต้สมัยโบราณ เช่น จากเดิมที่แต่งเป็นวรรณกรรมประเภทสุภาษิตคำสอนโดยเน้นสอนคุณธรรมจริยธรรมก็เปลี่ยนมาเป็นการสอนการดำเนินชีวิตในสังคมทุนนิยม และการสอนการเมืองให้สอดคล้องกับนโยบายการสร้างชาติของรัฐ ในการสร้างสรรค์ตัวบท บ้างก็นำเรื่องราวในพระพุทธศาสนา ตำนานท้องถิ่นหรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่แต่งเป็นร้อยแก้วมาเล่าใหม่เป็นร้อยกรองที่ได้อรชรรส และบ้างก็แต่งโดยการผสมผสานประเภทของวรรณกรรม เช่น แต่งโดยใช้ชื่อเรื่องที่เป็นนิราศ เดินเรื่องตามขนบของนิราศ ในขณะเดียวกันก็เล่าประวัติความเป็นมาของตำนานสถานที่เสียเป็นส่วนใหญ่จนดูเป็นวรรณกรรมที่เน้นบันทึกความทรงจำร่วมของคนในชุมชน ทำให้เห็นถึงการใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ดึงดูดใจผู้เสพ โดยยังไม่ลืมที่จะสืบทอดขนบที่มีอยู่เดิมด้วย จึงกล่าวได้ว่าวรรณกรรมภาคใต้กลุ่มนี้มีสัมพันธภาพอย่างแนบแน่นกับบริบททางสังคม ส่งเสริมจินตนาการ และอารมณ์ความรู้สึกได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

วรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ยังมีอีกเป็นจำนวนมาก เช่น วรรณกรรมที่พิมพ์แจกในงานศพหรือเรียกว่า “วรรณกรรมโศกาลัย” จึงควรรวบรวมและศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้เห็นถึงความเจริญงอกงามของวรรณกรรมภาคใต้ที่เป็นรอยต่อของวรรณกรรมสมัยโบราณ

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้มาจากงานวิจัยเรื่อง “วรรณกรรมภาคใต้ยุคการพิมพ์ พ.ศ. 2470 – 2520: ความหลากหลาย คุณค่าและภูมิปัญญา” โดยได้รับทุนสนับสนุนจากงบประมาณแผ่นดิน มหาวิทยาลัยทักษิณ ปีงบประมาณ 2558 ผู้เขียนขอขอบคุณมา ณ ที่นี้

เอกสารอ้างอิง

Damsri, W. (2012). **Southern Thai literature: Knowledge and education guideline of Southern Nakhon Si Thammarat literature**. Nakhon Si Thammarat: Nakhon Si Thammarat Rajabhat. (in Thai).

วิมล คำศรี. (2555). **วรรณกรรมท้องถิ่น: สารความรู้และแนวทางการศึกษา กรณีศึกษา การศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช**. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช.

Jeennoon, P. (2012). **Characteristics and social roles of the Southern didactic literature in booklet format**. Ph.D. Dissertation, Chulalongkorn University. (in Thai).

พัชลิน จินนุ. (2555). **ลักษณะเด่นและบทบาททางสังคมของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก**. ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์เพื่อ การพัฒนา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

John Peck and Martin Coyle. (2002). **Literary Terms and Criticism**. 3rd ed. New York: Palgrave Macmillan.

Nualsri, T. (1968). **The Verse Teaching Ones' Hearts**. 13th ed. Songkhla: Mueng Songkhla printing house. (in Thai).

ทอง นวลศรี. (2511). **คำกลอนสอนใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 13. สงขลา: โรงพิมพ์เมืองสงขลา.

Playlex, P. (1998). **Nirat of the Rattanakosin period: the continuation of literary convention from Prince Thamathibet's work**. M.A. Dissertation, Chulalongkorn University. (in Thai).

สุภาพร พลายน้อย. (2541). **นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระ นิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Pongpaiboon, S. (1999). Southern Thai literature. In **Southern Cultural Encyclopedia** (No. 8, pp. 7055-7056). Bangkok: Siam Commercial Bank PCL. (in Thai).

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). **วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้**. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้** (เล่มที่ 8, หน้า 7055-7056). กรุงเทพฯ: ธนาคารไทยพาณิชย์.

Praraja Pariyat (Siritharo, S.). (2005). **Research report and Religion literature** 2th ed. Bangkok: Mahachulalongkorn Raja Vidyalaya.

- พระราชปรีดี (สฤดี สิริธโร). (2548). **งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Saengthong, P. (2002). **The study of economic and social characteristics of farmer communities in the Songkhla lake area in Niras**. M.A. Dissertation, Ramkamhaeng University. (in Thai).
- พิเชฐ แสงทอง. (2545). **ศึกษาลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชาวนาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในวรรณกรรมนิราศ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Suksai, W. (2003). **An analysis of socio-economic reflections of the communities around the Songkhla lagoon basin as found in local verse literature in the age of printing (1929-1960)**. M.A. Dissertation, Thaksin University. (in Thai).
- วินัย สุกใส. (2547). **วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทร้อยกรองในยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2472 - 2503)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- Tham Kub Khloi. (1953). **The Verse Teaching the Poor's Hearts**. Songkhla: Songkhla Phanich printing house. (in Thai)
- ท้ามกับคล้อย. (2496). **คำกลอนสอนใจคนจน**. สงขลา: สงขลาพานิช.